

KITEKINTÉS

Hollandiára

A HOLLAND KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRPOLITIKA ÚJ TERVEI

C. M. ELDERINK

Ez évben terjesztette a holland parlament elé L. C. *Brinkman* népjóléti, egészségügyi és kulturális miniszter „Az információ terjesztése a közművelődési könyvtárakon keresztül” című dokumentumot. A közömbös cím újszerű tartalmat takar. Azt a célt fogalmazza meg, hogy a közművelődési könyvtárak, legyenek nagyok vagy kicsik, városiak vagy falusiak, váljanak modern információs és dokumentációs központokká, vagyis olyan jól felszerelt intézményekké, amelyek képesek a polgároknak hozzáférést nyújtani a legfejlettebb információs forrásokhoz is, közöttük nemcsak a közművelődési könyvtárak, de a kormányzervek, a minisztériumok, a szociális intézmények és a kereskedelmi szervezetek által fenntartott adatbázisokhoz is. Kérdés, mennyire reális ez a cél, mennyiben támasztják alá a holland könyvtárak eddigi tapasztalatai.

Négy éve folyik 13 városi (köztük a rotterdami) és megyei könyvtár részvételével az a kísérlet, amely alapul szolgált a miniszteri előterjesztéshez. Különösen négy vonása méltó a figyelemre:

- a külső adatbázisokkal való kommunikációra munkaállomásként személyi számítógép szolgál;
- a kísérletben részt vevő könyvtárak különféle segédleteket készítettek az online adatbázisok használatához (e segédleteket 450 könyvtárhoz juttatták el);
- külön anyagi támogatással hamarosan megkezdődik a valamennyi tájékoztató könyvtárosra kiterjedő képzési program az adatbázisok online használatáról;
- a cél az, hogy bármely közművelődési könyvtárban lehetségessé váljék az online információkeresés, anélkül, hogy az adott könyvtárnak akár speciális felkészültségre, akár az adatbázisokhoz közvetlen kapcsolatra lenne szüksége: a kísérletben részt vevő 13 nagykönyvtár fogja számukra ezt a szolgáltatást nyújtani, a keresések eredményei telefonvonalon fognak eljutni a kérő könyvtár termináljára, egy párhuzamos telefonvonalon pedig a kérő mindjárt megteheti szóbeli észrevételeit is.

Egyelőre több nehézséggel találkozunk ezen az úton a holland könyvtárak. Ellenében például a DIALOG-gal, Hollandiában nem lehet egyetlen telefonszám tárcsázásával több adatbázist elérni. Továbbá minden adatbázistulajdonosnak saját használati szabályai vannak. Nincs közös keresőnyelv; legalább négyet (STATUS, STAIRS, BASIS, PICA) kell ismerni ahhoz, hogy a viszonylag kevés holland adatbázissal kommunikálni lehessen; erre néhány szakértő ugyan képes, de ezt nem lehet elvárni általában a tájékoztató könyvtárosoktól, nem is szólva a használókról. Kérdéses, hogy kielégítő megoldás lenne-e egy holland CCL (Common Command Language), vagy inkább egy menü rendszerű párbeszéd formát kellene előnyben részesíteni.

Hollandiában egyelőre 40–50 olyan adatbázis létezik, amely számításba jön a közművelődési könyvtárak szempontjából. Mi lesz azonban, ha megháromszorozódik a számuk? A miniszteri előterjesztés a belga kormány által alkalmazott megoldás, az ún. BISTEL információs rendszer felé hallik. A rendszer központi közvetítő (interface) számítógépe 150 adatbázishoz biztosít szabványosított hozzáférést, minden terminál lehetővé teszi a menü rendszerű keresést, és nincs szükség a STAIRS és a CCL parancsnyelv ismeretére. S ami még fontosabb: a központi közvetítő számítógép segít a releváns adatbázisok kiválasztásában, sőt – ha szükséges – egyidejűleg keres is a kiválasztott adatbázisokban.

Ha a közművelődési könyvtárakban mindennapivá válik a külső adatbázisokban való keresés, akkor csak egyetlen műszaki megoldás fogadható el: erre a feladatra is ugyanazokat a terminálokat kell használni, amelyek egyébként a könyvtár online katalógusát és egyéb funkcióit szolgálják.

Nehézségek merülnek fel a szolgáltatás térítésével kapcsolatban is. A külső költségek fedezésére szedett 3–5 holland forintnyi ár nem magas, külföldi összehasonlításban sem. Még ez az alacsony összeg is visszatartja azonban azokat a használókat, akik nem tudják ezt vállalati kiadásként elszámolni. Bonyolítja a helyzetet, hogy néhány versenytárs, így például a Parlamenti Könyvtár ingyen kínálja a közönségnek ezt a szolgáltatást.

Sok közművelődési könyvtáros még mindig kételkedik abban, hogy tényleg szükség van-e az online információkeresésre. Egyre inkább általánossá válik azonban az az álláspont, hogy a nagyközönséget meg kell ismertetni ezzel az információszerezési lehetőséggel. Kézenfekvő, hogy a közművelődési könyvtár vállalkozzék erre. Továbbra is bizonytalan azonban, mekkora igény jelentkezik a szolgáltatás iránt. A kísérlet tapasztalatai azt mutatják, hogy a keresések száma alacsony lesz, legalábbis addig,

- a közönségnek teljes árat kell fizetni a keresésért,
- az adatbázisok száma alacsony, kevés helyi információt tartalmaznak, s nem menü rendszerű velük a párbeszéd,
- nem számolják fel a közművelődési könyvtárakban azokat a műszaki és szervezeti jellegű korlátokat, amelyek megakadályozzák az online információkeresés „eladását”,
- a könyvtárak nem fejlesztenek ki megfelelő marketing és PR-tevékenységet.

A miniszteri előterjesztés nem tért ki arra, milyen műszaki alapon lehetséges a kívánt célt elérni. A koncepció megjelentetésével egyidejűleg a miniszter megbízott egy céget egy kivitelezhetőségi tanulmány elkészítésével. A feladat távolról sem volt könnyű: a cégnek meg kellett vizsgálnia az online keresés műszaki kivitelezhetőségét a közművelődési könyvtárakban, méghozzá abból kiindulva, hogy a kereséseket maguk a használók folytatják le. Az eredmény pozitív volt: találtak technikailag néhány hónap alatt kivitelezhető megoldást, s a költségek sem lennének egetverők. Hosszú távon egy szabványosított információkereső rendszert javasoltak a különféle számítógépek összekapcsolására alapozva, rövid távon pedig egy interaktív videotext rendszer bevezetését, mégpedig egy – az angol Prestel-hez vagy a holland Viditel-hez képest – korszerűsített változatot, amely egyre inkább elterjedőben van (például a holland utazási irodák is ilyet használnak).

A rövid távra javasolt megoldást illetően azonban problémák merültek fel. Először is a könyvtári online katalógusokat nem lehet ehhez a rendszerhez hozzákapcsolni, s egy sor holland adatbázis nem vezette még be ezt az interaktív videotext szabványt. Továbbá

különböző keresőnyelveket alkalmaz, ami megnehezíti a közönség által való használatot. A tanulmány túl könnyedén veszi a szabványosítás súlyos kérdéseit. Nem vizsgálta meg azt sem, hogy a könyvtárakban jelenleg alkalmazott számítógépes rendszerek mennyiben felelnek meg a javasolt egységes megközelítésnek. Mégis, a vizsgálódás katalizátorul szolgált két nagy információs vállalkozáshoz, amelyek abból indultak ki, hogy a közönség képes legyen maga is használni a külső adatbázisokat. Ezek közül az egyik egy megyére (Észak Brabant), a másik pedig két megyére (Groningen és Drente) terjed ki.

Egyik helyen sem szűkölködnek anyagiakban (1,5 illetve 3,8 millió holland forint áll rendelkezésre), a könyvtárosok is lelkesek; az igazi nehézséget a műszaki megvalósítás jelenti. Közvetítőként (interface célokra) mindkét helyen egy-egy DEC mikro-vax számítógépet kívánnak beállítani olyan kiegészítésekkel, hogy képes legyen szabványosított interaktív videotext alkalmazásra, továbbá a BISTEL készítői által előállított fordító és egyéb kiegészítő szoftverek használatára. A számítógépet külön fenntartott telefonvonalal kötik a körzetben működő automatizált katalogizálási és kölcsönzési rendszerhez, továbbá különböző holland adatbázisgazdákhoz.

Észak Brabantban mind a 150 könyvtár kapcsolatban fog állni a mikro-vax géppel – vagy a katalogizáláshoz és kölcsönzéshez használt terminálok, vagy egy külön videotext-terminál, vagy egy személyi számítógép segítségével. Ezzel a lehetőséggel egyébként élhetnek iskolák, sőt magánszemélyek is.

A közvetítő számítógéppel megeremtetett kapcsolat révén igen egyszerűen hozzá lehet férni mindenféle elektronikus információhoz. Nincs szükség speciális parancsokra, hála a fordító szoftvernek. Keresni lehet könyvtári katalógusokban és adatbázisokban, menü szerint. A külső adatbázisok tezaszuszait tartalmazza a közvetítő számítógép, így jó előre össze lehet állítani a keresési stratégiát, és a számítógép használati idejét a minimumra lehet szorítani. A keresést a megadott kifejezések alapján a mikro-vax több katalógusban vagy adatbázisban is elvégzi. Hasonlóképpen lehet keresni a kiadvány szerzője, típusa, megjelenési éve, a címében vagy a kivonatában szereplő szavak szerint.

A CLSI hollandiai részlege és a BISTEL bejelentette, hogy a fentiekben ismertett rendszert rövid időn belül létre tudják hozni. (A BISTEL megjelenítési formája egyelőre ugyan nem kielégítő, de a könyvtárosok javaslatai alapján megfelelő szintre továbbfejleszhető.) A lényeges az, hogy a DEC számítógép alkalmazásával lehetségessé válik a könyvtáros számára, hogy egy széles körű, helyi és regionális adatbázist teremtsen. Segítségével megvalósítható az automatizált indexelés, az elektronikus postázás, s alkalmas – kiegészítő berendezéssel – teljes szövegek tárolására és nyomtatásra való előkészítésre. S ezzel messze nincs kimerítve minden lehetőség.

Az eddigi tapasztalatok és kísérletek azzal biztatnak, hogy a kulturális miniszter által felvázolt könyvtárpolitikai koncepció realizálható, ráadásul nem is amerikai, hanem belga és holland fejlesztéssel. Természetesen néhány évbe még beletelik, amíg a polgárok és a könyvtárosok e szolgáltatás minden előnyével élni tudnak. Megnyugodhatnak azonban azok a könyvtárak is, amelyek nem a CLSI rendszerét választották: a BISTEL megalkotói szerint az ő eljárásuk nem kizárólag egy rendszerhez kapcsolódik, hanem bármelyikkel alkalmazható, legyen az akár ALS vagy GEAC.

Fordította és tömörítette: SZÖLLŐSY Éva